

Hivatkozni:

**Fedinec Csilla: Integrális nacionalizmus: Ukrajna
EGYENLITŐ, 2007, 11. sz. 28-31. old.**

INTEGRÁLIS NACIONALIZMUS Szélsőjobb Ukrajnában

1990-ben tartották a Szovjetunióban az utolsó parlamenti választásokat. Az függetlenné vált Ukrajnában 1994-ben került sor az első választásokra többségi rendszerben, de számos pótválasztással sem sikerült minden parlamenti helyet betölteni. 1998-ban és 2002-ben vegyes választási rendszert alkalmaztak, 4%-os parlamentbe jutási küszöbvel. 2006-ban már arányos rendszerben tartották meg a választásokat és a bejutási küszöböt 3%-ra csökkentették. Ekkor jelentek meg a politikai palettán az első nemzetiségi alapon szerveződött pártok – mindkettőt a magyarok szervezték meg, akik az ország lakosságának 0,3%-át teszik ki. A politikai pártok életképességének legfőbb fokmérője a parlamentbe jutás, melyet a párt aktivitásán túl nagyban befolyásolt a választási rendszer is.

A többpártrendszer kialakulását az tette lehetővé, hogy 1990-ben megsemmisítették a szovjet alkotmány 6. és 7., az egypártrendszert rögzítő cikkelyeit. 1990-ig csak egy párt, 1991-ben 8, 1992-ben 14, 1994-ben 35, 1998-ban 65 párt volt Ukrajnában hivatalosan bejegyezve. 2001-ben a 127 párt közül azonban csak 12-nek volt országos hálózata. Az összes pártból mintegy huszonöt mondhatta el, hogy folyamatosan jelen a politikai színtéren, és körülbelül ötven időnként mutatkozott meg, a többi gyakorlatilag láthatatlan maradt.

Ukrajnában az első olyan szervezet, amely ellenzéki politikai szerepet vállalt fel – s emiatt súlyos üldözéseket szenvedett el – az 1975-ös helsinki záróokmány aláírása után létrejövő Ukrán Helsinki Csoport volt. Hasonlóképpen az ellenzékiesség történetének fontos szereplője az ukrán írók Sevcsenko Társasága. Többek között ennek példájára szerveződött 1989-ben a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, az első ukrainai magyar érdekvédelmi szervezet. Az ukrán író-társaságból nőtt ki az 1990-es évek vezető ukrán nacionalista pártja, a Népi Mozgalom (RUH) is. A RUH oldalára állt képviselők jelenléte az utolsó, 1990-ben megválasztott kijevi szovjet parlamentben tette lehetővé a sorsfordító dokumentumok megszavazását, az ukrán rendszerváltást és függetlenedést a birodalomtól.

A megjelenő pártok már az időszak elején igen széles spektrumot képviseltek a szélsőbaltól a szélsőjobbáig. A baloldalon belül az „ortodoxok” (nosztalgizáló ultrák) és a „modernisták” (mérsékelt baloldal) álltak szemben egymással. A jobboldalon leggyakrabban hangoztatott eszmék a nacionalizmus és a szociális piacgazdaság. A nacionalizmus szélsőséges formája az volt, amikor a nemzeti eszme hangoztatásán túl nemzeti ideálként jelent meg egy új szláv birodalom képzete a középkori Kijevi Rusz mintájára, hasonlóan Oroszországhoz, ahol a nacionalisták a revansizmust propagálták és a szovjet birodalom felélesztését kívánták. A baloldalon markáns politikai pártok hallattak magukról, mint a balközépbe sorolt Szocialista Párt és a Kommunista Párt, melyek kis pártok maradtak ugyan, de számos esetben a mérleg nyelve szerepét játszották a parlamenti és az elnökválasztások során. Az ezredforduló utáni időszak legerősebb baloldali ereje a Régiók Pártja – a főleg a keleti országrészben található választói bázisa miatt – oroszbarátnak titulálnak. A keleti országrész valóban többségében oroszok lakta terület, de legalább ennyire fontos, hogy itt összességében az ország gazdasági potenciálja, „történelmi szocializációja” során ez az országrész tartozott a leghosszabb ideig Oroszországhoz, a cári birodalomhoz – a 17. század

közepétől. A Régiók Pártjának meghatározója elsősorban a mögötte álló gazdasági lobbik érdekszövetsége és kevésbé az ideológiai irányultság. E tényezők is részei az „oroszbarátság”.

Ezzel szemben az ország nyugati fele nem egységes területként történelme során igen sokféle állami fennhatóságot élt meg. E történelmi régiók a keleti országrésznel jóval később, különböző időszakokban széttagolva kerültek az orosz, majd a szovjet birodalom fennhatósága alá, legutoljára éppen a második világháború utáni szovjet–lengyel, szovjet–csehszlovák egyezmények és az 1947-es párizsi békék eredményeképpen. 1990 után a széttagolt regionális múlttal rendelkező országrészek közös rendezési elveként – annak a gazdasági potenciálnak a hiányában, ami a keleti országrészben összpontosul – ismerte fel a jobboldal a nemzeti érzelmekre való apellálást, e régiók történelmi emlékezetének a hivatalos történelmi diskurzusba való beemelésének fontosságát. Nem egyszerű feladat kollektív emlékezetet teremteni olyan események közös nemzeti hagyománnyá nyilvánításával, amelyekkel a különböző régiók lakossága más-más értelmi-érzelmi viszonyban áll. E nyugati régiókban a RUH felbomlása után nem is tudott kialakulni egységes választói bázis egyetlen erős párt mögött. Az országnak ebben a részében meghatározó jobboldali erők valójában több párt tömörülései, ráadásul az ezekben a szövetségekben részt vevő pártok köre választásról választásra változik, 2007-ben eleve azért került sor előrehozott parlamenti választásokra, mert a jobboldali tömörülésekből kiváló pártok képviselői új hatalmi egyensúlyt teremtettek. Ez hozta magával az parlament feloszlatását. A szóban forgó nagy jobboldali párttömörülések a Mi Ukrajnánk és Julia Timosenko Blokkja. E tömörüléseknek az a legfőbb gyengéjük, hogy miközben politikai pártként jelennek meg a parlamentben, valójában sok kis párt érdekszövetségeiről van szó, ami egyértelműen gyengíti a folyamatos együttgondolkodás képességét, politikai háttéralkuknak kedvez.

Bár a lakosság körében a szélsőjobb soha nem tudott érezhető támogatottságot szerezni, a politikai pártok szelárnycájában képes volt fontos pozíciókhoz jutni. 1993. novemberében az ukrán parlament betiltotta – az egyébként hivatalosan be sem jegyzett – militáns szervezeteket. Ennek kapcsán rendőrségi razzziákra is sok került, kevés sikerrel. Az 1994-es parlamenti és helyhatósági választások alkalmával az Ukrán Nemzeti Egyesület színeiben köztudomásúan illegális militáns csoportok tagjai kerültek fel a képviselőjelöltek listáira Kijevben, Lembergben és másutt. Két választási forduló között az UNE egyik vezetőjét két és fél év börtönre ítélték egy 1993. szeptemberi nem engedélyezett tüntetés szervezése miatt. Az 1990-es választásokat még bojkottálták ezek a szervezetek, most viszont sikerült önkormányzati helyeket szerezniük. Hasonlóképpen együttműködött a szélsőségekkel az Ukrán Nacionalisták Kongresszusa nevű párt is. Mindkét párt bejutott a parlamentbe. A radikális UNK 2006-ban a Mi Ukrajnánk tömörülés tagjaként lett ismét parlamenti erő. A politikai szerepvállalás lényege, hogy ezáltal biztosított a széles nyilvánosság, parlamenti képviselőség esetén pedig a képviselői mentelmi jog is. Bár a szélsőségeknek így sem sikerült valóban tág teret kapniuk, többen figyelmeztettek arra a veszélyre, amit szélsőségek jelenthetnek a gazdasági helyzet súlyosbodása vagy az Oroszországgal elmélyülő konfliktus esetén.

A politikai szerephez jutott szélsőjobb erők mellett kisebb, elszigetelt, újfasiszta eszméket valló csoportok is jelentkeztek az 1990-es évek elején. Ilyen volt a Keleti Kereszt Testvérisége, az Új Rend Légiója, a Tudatos Ukrán Fiatalság. A két utóbbi szervezet egyik akciója során zsidó újságokat és Dávid csillagot égettek nyilvánosan. 2000-ben a bíróság pénzbírságra ítélte a Proszvita Kulturális Társaságot, mert egy gyermekeknek szóló kiadványában „zsidózott”. A pénzt az Ukrajnai Nemzeti Kulturális Egyesületek Szövetsége kapta meg.

A legfelsőbb állami vezetés, amely időnként „használta” provokációra a szélsőjobbot, kezdettől fogva elhatárolódott az antiszemitizmustól. Leonyid Kucsma államfő 1994-ben

nemzetközi nyilvánosság előtt jelentette ki, hogy Ukrajna leszámolt az antiszemitizmussal, amely a szovjet időkben állampolitika volt. A országban a különböző szélsőséges csoportok azonban nemcsak zsidóellenes, hanem oroszellenes és ukránellenes színben is megjelentek.

Ukrajna Szociálnemzeti Pártjának tagjai a külsőségekben is igyekeztek hangsúlyozni nézeteiket: fekete egyenruhájukon a párt stilizált horogkeresztes emblémáját viselték. A szélsőségesek székhelye elsősorban Kijev és Lemberg. Lemberg megye vezetője volt Vjacseszlav Csornovil, a RUH elnöke, aki az államfői pozícióra is jó eséllyel pályázott. 1991-ben a szavazatok közel 25 százalékát szerezte meg. 1999-ben is indult volna, azonban a választások előtt nem sokkal rejtélyes körülmények között autóbaleset következtében meghalt. A pártja ezután széthullott. A karizmatikus Csornovillal kapcsolatban azonban nem vetették fel az összefonódást a szélsőjossal. Új erős jobboldali párt nem volt képes a nyomába lépni.

A sajátosan ukrán szélsőséges csoportok mellett megjelentek a külföldi mintára létrehozott szervezetek is. Ukrajnai skinheadekről először 1992-ben lehetett hallani. Lembergben, Ivano-Frankivszkban, Harkovban, Poltavában, Cserkassziban és néhány egyéb nagyvárosban komolyabb csoportok alakultak. Egyes csoportosulások álnevekre kiállított tagsági igazolvánnyal is rendelkeznek, illetve rendszeres katonai kiképzéseket tartanak ma is. Bár retorikájukban megjelennek az ukrán nemzeti érzelmek, a skinhead mozgalom nem nemzetiségfüggő, Kelet- és Nyugat-Ukrajnában egyaránt jelen van, a választott csoportnyelv pedig egyeseknél az ukrán, másoknál az orosz. A nyilvánosság előtt elsősorban futballmeccseken látni őket, illetve vannak közismert éjszakai gyülekezőhelyek. A legnagyobb visszhangot keltett skinhead akcióra 2002 áprilisában került sor, amikor Kijevben betörték egy zsinagógába a Kijevi Dinamo–Donyecki Kohász labdarúgó-mérkőzés után. Az eset után a huligánok vezetőjének tartott fiatalembert, egy neves rockbanda dobosát négy év börtönre ítélték.

Az ukrán skinheadeknek saját zenei világuk van. „Rock a kommunizmus ellen”, „Rock a zsidók ellen” jelszavakkal szerveznek koncerteket, úgynevezett seishineket, amelyekeken egyértelműen hozzájuk köthető csapatok játszanak, ilyenek például a Perun Baltája, a White’s Load, a Fehér Hullám, a Nachtigall, a Bünbarlang stb. A könnyűzenei palettán megjelent az nsbm (national socialistic black metal) irányzat. Az ukrán skinheadek többsége pravoszláv vallású, de vannak közöttük ún. újpogányok is. Az együttesek szövegeiben megjelenik a pogányság kultusza és a Kijevi Ruszt kereszténységre térítő Volodimir Nagyfejedelem árulásának motívuma is.

A skinhead-csoportok regionális jegyeket hordoznak. Csak a nyugat-ukrajnaiakra jellemző az ukrán nacionalista eszmékhez való kötődés. Fő ideológusuknak Dmitrij Doncovot tartják. A radikális és szélsőséges nacionalisták mind hivatkoznak rá, bár nem politikusként, hanem jó tollú publicistaként hirdette nézeteit. Doncov az 1900-as évek elején egyetemistaként még élénken politizált, amiért börtönbe zárták. Feltételes szabadlábra helyezése után külföldre szökött, Bécsben folytatott egyetemi tanulmányokat és az itt megalakuló Ukrajna Felszabadítása Szövetség elnöke lett. 1918-ban visszatért Ukrajnába. Lembergben élt, Mussolini, Hitler életéről cikkezett, lefordította ukránra a Mein Kampfot és megírta főművét Nacionalizmus címmel. 1939-ben végleg külföldre távozott. A Kijevi Rusz és a kozákság virágzásának időszakát tartotta az ukrán dicsőség nagy korszakainak. Az ún. integrális nacionalizmust hirdette, amely a nemzet érdekét mindenek fölé helyezi és a nemzet érdekében mindent eszközt megengedhetőnek tart.

A sajtó több párttal is kapcsolatba hozta a skinheadeket, a '90-es években a legtöbbször Ukrajna Szociálnemzeti Pártjáról, utána pedig Ukrajna Nemzeti Munkapártjáról állították ezt. Az utóbbi párt aktivistái 2006 májusában Kijevben a könnyű drogok legalizálásáért tüntetőkkel csaptak össze. A komolyabb atrocitást a rendőrség

közbeavatkozása akadályozta meg. Azt is fontos megemlíteni, hogy a skinheadek nem csak a jobboldal holdudvarában jelennek meg.

2003-ban az Ukrán Nemzeti Egyesült volt elnöke, Dmitro Korcsinszkij így fogalmazott: a szélsőjobb igazi hibája az, hogy leragadt az 1920–30-as évek stílusánál és frazeológiájánál, nem volt képes megújulni, holott tudomásul kell venni, hogy beléptünk a harmadik évezredbe. 2003-ban Korcsinszkij létrehozta a Testvériség elnevezésű szervezetet, amely a zsidó és moszkovita összeesküvés elméletek mellé beemelte a „muzulmán fenyegetés” kérdését, többek között támogatva az USA iraki háborúját és az európai szélsőjobb nézeteit a filtrációs migrációs politikát illetően.

Az Ukrán Nacionalisták Egyesületének egyik tagja, Volodimir Martinec szállóigévé vált mondása: „Öntsük bronzba a múltunkat.” A jelenkori jobboldali ideológiák felől nézve ez történt Doncov nézeteivel és az Ukrán Nacionalisták Egyesületének eszmei tartalmával is. A szervezetet 1929-ben Bécsben alapította Jevhen Konovalc. A kezdeti cél az volt, hogy az etnikai ukrán területeknek tekintett, lengyel fennhatóság alatt levő Galíciában és Volhíniában fellépjenek az etnocídiumnak tekintett jelenségekkel szemben. 1938-ban egy szovjet ügynök meggyilkolta Konovalcet, aminek nyomán a szervezet hamarosan két táborra szakadt: Sztepan Bandera és Andrij Melnik hívei a hitleri Németországhoz való viszonyról nem tudtak megegyezni. Az ukrán függetlenségért küzdő szervezet banderista ága Németországban szövetségest látott, amely segít szembeszállni a Szovjetunió birodalmi törekvéseivel. Figyelmeztető jel volt, de nem elriasztó, hogy 1939 márciusában Németország átengedte Magyarországnak az etnikailag ukrán területnek tekintett Kárpátalját. A második világháború időszakában Ukrajna területe háborús övezet volt, a front kétszer haladt végig rajta: nyugatról keleti, majd keletről nyugati irányban, ami szörnyű pusztításokat eredményezett. A németek a megszállt ukrán területekre telepítették – a biztos pusztulásba – a hontalannak tekintett zsidókat. A Szovjetunió által a németek és szövetségeseik ellen folytatott honvédő háborúban az ukránok nem álltak egyértelműen a szovjetek oldalára. A banderista Ukrán Felkelő Hadsereg a szovjeteket ellenségnek tekintette. A háború után emigrációba kényszerű ukrán nacionalista vezetők folytatták az egymás közti ideológiai harcot, s továbbörökítették az 1990-es években az országba visszatérő emigránsok által szervezett pártokba is. A nemzeti függetlenségi eszme nem kapott új tartalmat. 2001-ben egy televíziós beszélgetés alkalmával Petro Szimonenko, az Ukrajnai Kommunista Párt vezetője éppen ezért világosan tudta megfogalmazni a baloldali politikai térfél álláspontját: a szélsőjobboldallal az a baj, hogy vér tapadt a kezükhöz, a második világháború idején a német oldalán harcoltak saját népük ellen.

Nem elhanyagolható kérdés, hogy honnan volt a pártoknak pénze? A '90-es évek elején a jobboldal párt pénzei javarészt külföldről származtak. Egyes politikai szereplők több százezer dolláros infúziót kaptak az ukrán diaszpóra adakozásából. 1994-ben csak Kanadából 1 millió dollár érkezett, ami elképesztően nagy összeg (különösen ha belegondolunk, hogy akkor Ukrajnában a havi átlagkereset 8–10 dollár körül mozgott). A diaszpóra lelkesedése azonban gyorsan alábbhagyott, mert a támogatott pártok együttműködtek az államhatalommal és mert több pénzügyi visszaélésre is fény derült. Nyilvánvalóvá vált, hogy belföldi forrásokat kell találni, ami ugyancsak váratlan következményekkel járt. Ukrajna Demokrata Pártja például elfogadta Hanna Antonyeva, a legnagyobb égetett szeszipari cég vezetőjének pénzét. Antonyevát röviddel ezután a párt elnöki székében találjuk.

A jobboldal azonban nemcsak az öröktől fogva nemzeti érzelműekből, illetve hazatelepülő emigránsokból verbuválódott, hanem megjelentek ebben a szerepben a volt állampárt, és a volt kommunista ifjúsági szövetség demokratikus platformjának képviselői is. A '90-es évek felében az új politikai szereplők és pártállam neveltjei sajátos módon egymásra találtak. Az előbbieket adták az ideológiai töltetet, az utóbbiak – a pénzt. Ilyen konstrukcióban jött létre például Ukrajna Demokratikus Újjászületésének Pártja. Az 1994-es választásokon ezek a nomenklatura pártok látványos vereséget szenvedtek. A sok szétaprózódott párt

összefogott és 1996-ban megalakították Ukrajna Népi Demokratikus Pártját. A párton keresztül a volt nomenklatúra visszazivárgott a hatalomba – mint a hatalom ellenzéke. A pártnak a hatalomszerzés e módjával egyet nem értő része Reformok és Rend Pártja néven vált ki, amely 1998-ban képviselőket tudott a parlamentbe juttatni. 2007-es előrehozott választások alkalmával pedig Julia Timosenko Blokkjában került be ismét a törvényhozásba. Az ugyancsak a nomenklatúrát tömörítő Ukrán Köztársasági Párt pedig Viktor Juscsenkot juttatta 1999-ben a miniszterelnöki székbe, 2006-ban és 2007-ben pedig az immár államfő Juscsenko politikai tömörülésének stabil tagjaként lehet ott az ukrán Legfelsőbb Tanácsban. Ugyanide sorolja a két magyar párt közül az egyik a másikat. 2005 júniusában Ungváron tanácskozást tartottak a politikai pártok képviselői, melyen többen aggodalmunknak adtak hangot a magyar pártok megalakulásával kapcsolatban. Kovács Miklós pártelnök így replikázott: „Mint a KMKSZ Ukrajnai Magyar Párt elnöke szeretném hangsúlyozni, hogy az etnikai-nemzeti pártok nem jelentenek fenyegetést országuk számára. Magyar pártok léteznek Szlovákiában, Romániában, Szerbiában, Horvátországban, Szlovéniában. Több országban tagjai a kormánykoalíciónak. Ukrajnában mindössze 150 ezer magyar él, ugyan milyen fenyegetést jelenthetnének? Ugyanakkor felhívnám a figyelmet arra, hogy Ukrajnában az igazi magyar párt a KMKSZ. A Gajdos István-féle Ukrajnai Magyar Demokrata Párt – a nomenklatúra pártja.” E címkézés értelmezéséhez rá kell mutatnunk, hogy Kovács Miklós éppen Viktor Juscsenko tömörülésének listáján próbált a 2007-es előrehozott választásokon parlamenti mandátumot szerezni. Ezeket a nomenklatúra pártokat mindenesetre nem hozták hírbe a szélsőségekkel.

A szélsőjobb nem gondolkodik a gazdasági problémák megoldásán, nincs stratégiája a nemzeti fejlődést illetően, csak bizonyos szellemi és kulturális értékek védelmét hirdeti. Ezzel összességében a lakosság mintegy 3%-ának szimpátiáját tudhatják magukénak. Egy 2001-es felmérés szerint a szélsőjobb eszmék a 18–25 közötti fiatalok, köztük is elsősorban az egyetemi-főiskolai diákság, valamint a munkanélküliek körében a legnépszerűbbek.